

Emlékezés Rákosi Jenőre (1842-1929), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Jenő Rákosi (1842–1929), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Mindszenti Rákosi Jenő (Kremsner Jenő) költő, újságíró, műfordító, esztétikus, kritikus, színházigazgató, lapszerkesztő, a Főrendiház tagja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, a Kisfaludy Társaság rendes, a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja 1842. november 12-én született Acsádon (Vas vármegye). Édesapja, Kremsner János bajor eredetű családból származott, édesanyja, Vogel Anna, amikor Rákosi Jenő született, egy szót sem tudott magyarul. Rákosi Jenő a Rákosi nevet 1867-ben választotta gyermekeivel együtt. Nemesi címet és a Mindszenti armalista előnevet a király 1896. október 10-én adományozta neki.

Iskoláit Sárváron kezdte, majd hat gimnáziumi osztályt végzett, amelyet Kőszegen kezdett el, majd a soproni Szent Benedek-rendiek gimnáziumában fejezett be. Tanárai pártfogása mellett magyar önképző társulatot szervezett. A Bach-korszak erőszakos germanizációja miatt kezdetben csak németül beszélhettek, de 1859-től már magyar nyelven értekeztek. Már ekkor elkezdett novellákat és színdarabokat írni. Írói tehetsége hamar kibontakozott. Amikor Grazba utaztak és ott a színházban megnézte Charlotte Karolina Birch-Pfeiffer (1800- 1868) német színésznő és író nő egyik darabját, teljesen a színházi világ hatása alá került. Folyamatosan tanult és írt. Az iskolai tanulást azonban egy időre abba kellett hagynia, mert kilenc gyermekét nevelő édesapja egyre rosszabb anyagi körülmények közé került. Ezért Lengyeltóiban gróf Zichy János birtokán a tisztartó gyermekeit tanította és igazgatta a gazdaságot. Mivel leginkább verseket és drámákat próbált írni és ezeket előadni, a gazdaságra pedig kevés időt fordított, emiatt elbocsátották. Ezután Jankovics József birtokán vállalt írnoki állást.

1863-ban Pestre költözött és a Helytartótanács engedélyével egy év alatt elvégezte a VII. és a VIII. osztályt. A sikeres érettségi vizsga után beiratkozott a pesti egyetem jogi karára. Eközben, mint Jókai Mór hősei, ügyvédi gyakornokoskodással gondoskodott a megélhetéséről.

Az irodalom műveléséről sem mondott le. Leginkább az angol drámákat, köztük is Shakespeare-t tanulmányozta. A magyar szerzők közül Katona József hatott rá. Megpróbált saját színműveket írni. Először 1864 elején az *V. László* című drámája, majd az *Aesopus* című a stilizált görög világban játszódó vígjátéka jelent meg nyomtatásban. Az Egyetemi Könyvtárban még érettségire készülve olvasta *Aesopus* (ógörögül: Αἴσωπος) meséit. Ekkor határozta el, hogy a témát feldolgozva egy vígjátékot fog írni. A főhős a meseíró rabszolga, aki beleszeret urának szépséges leányába Erotába. Leküzdi dadogását ékes szóval kezd udvarolni. Ügyessége révén a fejedelem előkelő állással jutalmazza, így a darab végén feleségül veheti szerelmét. A darabot a Nemzeti Színház 1866. október 19-én mutatta be. (A győri színházban már egy nappal korábban.) Az *Aesopus*

meghozta Rákosi Jenőnek a sikert. Az irodalmi közélet befogadta és elkezdődhetett írói karrierje. Egymás után születtek a művei. Idealizált hősök mellett vaskos prózai alakokat is költött. Választékos verseléssel írta párbeszédjeiket. A könnyed szórakozást nyújtó népszínművek mellett megpróbálkozott a népi sors tragikus ábrázolásával is. A *Magdolna* című drámájában (1884) bemutatta, hogyan züllik el egy falusi lány a nagyvárosban. Azonban a színházi közönség szívesebben nézte a könnyedebb témájú darabokat. Jókai Mór hatására a regényírással is kísérletezett. A *legnagyobb bolond* (1882) című műve a neoabszolutizmus idején játszódik és erősen érződik belőle, hogy szerzője mennyire szemben áll az önkényuralommal.

A XIX. században nagyon sok író újságírással is foglalatzkodott. Rákosi Jenőt Kemény Zsigmond hívta a Pesti Naplóhoz, miután az Akadémiánál *Egy régi dal régi gyűlölségről* (1867) című darabnak volt a bírálója. A *Bécsi dolgok* című rovatot vette át. Jó tollal megírt cikkei révén kiérdemelte, hogy vezércikkeket is jegyezzen. Jelentős szerepet vállalt a kormánypárti vicclapnak, a Borsszem Jankónak a megalapításában is. (1868. január 5.)

Rövid időn belül népszerű újságíró lett. A Kiegyezés utáni időben pedig komoly konkurenciával kellett versenyeznie, hiszen a magyar politikai sajtó Európa egyik legnagyobb példányszámmal és lapszámmal dicsekedhetett. Budapesten ekkoriban 10-15 politikai lap működött, vidéken pedig 3-4. Több mint Bécsben, vagy Londonban. Utóbbiban összesen 7.

A Kisfaludy Társaság 1869-ben tagjai közé választotta. Székfoglaló művét, az egyfelvonásos *Szép Ilonka* című drámai költeményét 1870. február 5-én olvasta fel. (A darabot 1881-ben ünnepi játékként mutatták be a Népszínházban.)

1869 végén az anyagi nehézségekkel küzdő Századunk beolvadt Pesti Naplóba. Rákosi Jenő az átalakulás után kilépett a szerkesztőségből és december 5-én megalapította a Reform címet viselő független, Deák párti újságot. Rákosi Jenő már az újság címével is azt akarta kifejezni, hogy valamilyen újat, jobbat szeretne elérni. A Pesti Napló Kemény Zsigmond irányítása mellett elsősorban a politikával foglalkozott. Rákosi Jenő ezzel szemben a társadalmi élet minden szegmensére igyekezett figyelmet fordítani. Különösen a színház, a színdarabok iránti kiemelt érdeklődés volt meghatározó. Ebben nagy segítségére volt az ún. Kávéforrás kör (a Fürdő utcai Kávéforráshoz címzett kávéház révén kapták a nevüket) fiatal, tehetséges írói, akik csatlakoztak a szerkesztőséghez: Dóczi Lajos, Berczik Árpád, Beksics Gusztáv, Kaas Ivor báró, Salamon Ferenc, Csepreghy Ferenc, Toldy István, Kecskeméthy Aurél, Csukássy József, Ágai Adolf. Mindannyian szabadelvűnek, modern irányzatokat követőnek vallották magukat. Rákosi Jenő is kijelentette, hogy a „*gyakorlati haladás egyik tényezőjeként kíván működni.*”

Rákosi Jenő az újságszerkesztés terén is reformokat vezetett be. A neoabszolutizmus idején a cenzúra miatt délután volt a lapzárta. Ezt a terminust a Kiegyezés után is kényelmi szempontok miatt megtartották. Rákosi Jenő bevezette az éjfélbeli lapzárta, ennek következtében a Reform már hajnalban a

legfrissebb tudósításokkal tudott megjelenni. Ez különösen a külpolitikai tudósítások terén jelentett versenyelőnyt a többi napilappal szemben.

A Reform a belpolitikában a Kiegyezést elfogadó irányzatot követett, de nem kellett szorosán alárendelnie magát a kormánypártnak. Büszkén tartották magukat ahhoz az elvhez, hogy az ő lapjuk az egyetlen, amelyiknek szerkesztői közül senki sem tagja az Országgyűlésnek és valamelyik pártnak. A tárcacikkek kivételével nem is tüntették fel a szerző nevét az egyes cikkek vonatkozásában. Rákosi Jenő sem használta fel egyre növekvő tekintélyét azért, hogy képviselő legyen vagy, hogy valamilyen stallumot kapjon. A magyarság egyetemes érdekeiért szállt síkra, ezért fáradozott. A nemzeti öntudat erősítése érdekében kerültek minden idegen szót, kifejezést. Magyaros megfogalmazásra, helyesírásra törekedtek.

Amikor a Deák Párt megszűnt, a Reform beolvadt a Pest Naplóba. Rákosi Jenő egy ideig maradt, de az általa írt tárcái napi politikával nem foglalkoztak.

Rákosi Jenő fáradhatatlanul munkálkodott a Népszínház létrehozásáért. Folyamatosan szervezett, pénzt gyűjtött. Szinte minden áldozatra hajlandó volt a nemes cél érdekében. A bal szeme, amely még korábban megsérült, begyulladt és zavarta a munkájában. Ezért inkább egy műtéttel kivetette és egy üvegszemet tetetett be a helyére. Így nem véletlen, hogy 1875-ben őt kérték fel arra, hogy legyen az újonnan létrehozott Népszínház első igazgatója. A Népszínház épülete 1872 és 1875 között épült, eklektikus stílusban, az akkor kiépülő Nagykörút mentén, a mai Blaha Lujza téren. (Sajnálatos módon 1965-ben lebontották.) Rákosi Jenő mindent egymaga intézett. Ha kellett rendezett, darabokat fordított, átdolgozott és nagyszabású szerződéseket kötött. Egy francia szerzői-jog kezelő társasággal, a Société des auteurs et compositeurs vállalattal abban állapodott meg, hogy megkaphassa minden Párizsban sikeres darab bemutatási jogát. A Nemzeti Színházzal is kialakították a megfelelő „munkamegosztást.” Nagyszabású társulatot szervezett. Többek között felismerte Blaha Lujzában a zsenit és sikerült neki a „nemzet csalóányát”, is leszerződtenie, aki aztán sikereinek egyik fő támasza lett. Ő fedezte fel és menedzselte a fiatalon elhunyt Csepreghy Ferencet, akinek az összes művét 1881-ben kiadta.

Tudvalevő, hogy akkoriban Budapest lakosságának több mint a fele németül beszélt és a német színházba járt. Rákosi Jenő viszont azt vallotta, hogy Budapestnek nem csak nagynak, hanem magyarnak is kell lennie. Egyébként is az urbanizálódó polgár vágyott valamilyen könnyedebb, de színvonalas szórakoztatásra. A népszínművek nagyon népszerűvé váltak. Ennek ellenére a bemutató előadás, amelyen Ferenc József és Rudolf trónörökös is megjelent nem volt sikeres. Rákosi Jenő azonban nem hátrált meg. Nívós szórakoztatásra törekedve, következetes és szívós munkával sikerült nagyszámú közönséget szervezni a magyar nyelvű előadásoknak. Rendkívül népszerű színházat szervezett. Nem csak a népszínműveket, hanem az operetteket is sikerre vitte.

„A könnyebbfajta drámaidrodalomban, a szellemben, a hangban és modorban iskolát alkotott a Népszínház a vidéki színészet számára is, ennek a

műfajnak nyelvét, tréfáit úgyszólván átteremtette magyarrá. Hogy a közönségre mily hatással volt, arról nem is szólok. Azt tartom, ott tanult meg a pesti ember magyarul nevetni és magyarul sírni.”

Szinházi szerződése lejártá után 1881-ben visszatért az újságíráshoz. Csukássy Józseffel megalapították a Budapesti Hírlapot. Az újság formátumában a Pesti Hírlapot követte, de számos újítást vezettek be – így például az érdeklődés felkeltése érdekében az első oldalon tették közzé a tartalmat. Még az éjféli után beérkező híreket is le tudták közölni. Amennyiben valamelyik eseményt, amely bár a késői órában érkezett, fontosnak tartottak, akkor még vezércikket is írtak hozzá. Mindezt olyan körülmények között, hogy akkoriban még nem volt telefon. Saját nyomdát szerveztek, ahol a legmodernebb nyomdagépeket igyekeztek üzembe helyezni. Társának halála után Rákosi Jenő az özvegytől megvásárolta tulajdoni hányadát és ő lett a lap főszerkesztője és a kiadó tulajdonosa is. Rövidesen az egyik legnagyobb példányszámot (napi 35 ezer) tudták eladni. Egyúttal a legérdekesebb hírekkel kiadtak egy bulvár lapot is a krajcáros Esti Újságot. (Kezdetben egy krajcárba került.) Akkoriban ez nagy szenzációnak számított, hiszen ez volt az első engedéllyel utcán, délután 4-5 óra körül, rikkancsok által árult lap.

Megalapította emellett a Divatújságot, a Gyermekdivatot és a Patyolat című fehérnemű divattal foglalkozó lapokat is.

Rákosi Jenő elsősorban vezércikkeket írt, de egyúttal a lap politikai irányvonalát is meghatározta: *„Kormánypártiak nem leszünk, az ellenzékkel tartunk, de párthoz nem szegődünk.”*

„A Budapesti Hírlapnak soha semmi körülmények között se kormánylapnak, se pártlapnak nem szabad lennie. Az egész magyar közönség lapja legyen, független nemzeti irányú, jelszava: «a magyarságért!”

A pártokból kiábrándult olvasókat igyekeztek meghódítani. Folyamatosan hangsúlyozták a függetlenségüket. A nemzeti eszmét igyekeztek szolgálni. Ezt az irányvonalat erősítette, hogy a politikával foglalkozó cikkek mellett ugyanolyan terjedelemben közöltek irodalmi és művészeti híreket, kritikákat. Rákosi Jenő talán itt találta meg hivatását. Még főrendiházi tagsága idején is elsősorban újságírónak tartotta magát. Pintér Jenő irodalomtörténész szerint ekkor Magyarország legnépszerűbb hírlapírójának számított. Előkelően szerkesztett lapjának konzervatív nacionalizmusa a millennium korának optimizmusával párosult. Ekkor lovallta bele magát abba az illúzióba, hogy hamarosan harmincmillió magyar fog élni a Szent Korona országában. Nem csak számában akarta gyarapítani a magyarságot, hanem szellemiségében is. A német nyelvvel szemben arra törekedett, hogy a magyar nyelvet használják a gazdaságban, a tőzsdén, a tudományban és a kultúrában. Jelmondata ez volt: *„magyarosan, magyarul, magyarán.”* A magyar helyesírás terén is hatalmas agitációt folytatott. Pl. a Budapesti Hírlap az addig használt cz helyett a sima c betűt használta. Azt vallotta, hogy a magyar stílus, magyar gondolkozásmódot alakít ki. Még a Magyar Tudományos Akadémiával is vállalta a vitát azért, hogy

az általa elképzelt helyesírást fogadják el. Azt javasolta, hogy az idegen szavakat és neveket fonetikus írásmóddal közöljék. Később ezt az irányzatot a vallás- és közoktatásügyi miniszter is elfogadta és az iskolák tanrendjébe is bekerült. Végül már a Magyar Tudományos Akadémia sem zárkózott el tőle teljes mértékben.

Sorra kapta az elismeréseket és megbízásokat. 1881-től Az Otthon írók és hírlapírók körének alapítója és elnöke lett, a fővárosi hírlapkiadói tisztviselők segítő egyesületének szintén elnöke, másodelnöke a dunántúli közművelődési egyesületnek és az országos nemzeti szövetség tanácsának, alelnöke az Uránia Magyar Tudományos Egyesületnek, választott tagja a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának, a kormány által kinevezett tagja az Erzsébet-emlék országos bizottságának, tagja volt a szerzői jogról szóló 1884. XVI. tc. 31. §-a alapján Budapesten alakított állandó szakértő bizottságnak és a Pallas Nagy Lexikon munkatársa lett.

Harmadik ajánlás után 1892. május 5-én választották meg a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává. *Modern aesthetika* című akadémiai székfoglaló előadását 1893. január 23-én tartotta meg. A székfoglaló előadás még ugyanebben az évben az Akadémiai Értesítőben nyomtatásban is megjelent.

Ferenc József 1903. január 1-től főrendiházi tagnak nevezte ki. Erre a stallumra Rákosi Jenő nagyon büszke volt, hiszen polgári származásúként, a munkájának elismeréseként került az arisztokrata testület tagjai közé. Ezzel szemben nagy csalódásként élte meg, hogy amikor 1927-ben a Felsőházat megszervezték, gróf Bethlen István miniszterelnök nem jelölte a tagok közé.

A XX. század elején már közeledett a kormánypárthoz, emiatt sokat vesztett népszerűségéből. Irodalmi bírálatai terén általában jóindulatú és sok tehetséget fedezett fel. 1908-tól viszont éles támadásokat intézett Ady Endre és a nyugatosok ellen. Féltette tőlük a magyar történelmi tradíciókat, hagyományokat. Elismerte Ady tehetségét, de bírálta világnézetét, pedig ebben a küzdelmében szinte egyedül maradt.

Nem támogatta gróf Károlyi Mihályt sem. A Tanácsköztársaság idején először cenzúrázták a lapját, majd betiltották. Rákosi Jenőt pedig április 22-én letartóztatták. Akkor már 77 éves volt és súlyosan megbetegedett az embertelen bánásmód miatt.

A Trianoni békediktátum után lapjával együtt a revizionizmus élharcosa lett. (Közben több mint negyven év után kilépett a Budapesti Hírlap szerkesztőségéből és a Pesti Hírlap gárdájához csatlakozott.) Amikor 1927-ben Lord Rothermere a Daily Mail című lapjában *Hungary's Place in the Sun, azaz Magyarország helye a Nap alatt* című cikkében felvetette, hogy Magyarország legalább a többségében magyarok által lakott területeket kapja vissza. Rákosi Jenő több cikkben is elismerően írt az angol sajtómágnásról, sőt személyesen is találkoztak.

Rákosi Jenő 1929. február 8-án hunyt el. Halála után Lord Rothermere javasolta a fővárosi önkormányzatnak, hogy az ő költségére állítsanak szobrot Rákosi Jenő emlékére. Ennek következtében került az Erzsébet körút-Dohány

utca sarkára Kisfaludi Strobl Zsigmond által készített egészalakos bronz szobor. A Daily Mail főszerkesztője, Ward Price Rákosi Jenő munkássága előtt tisztelegve ezt írta: „*Mióta az emberiség történelmét feljegyezték, nem volt igazságosabb ügy, mint a magyar nemzet ügye.*”

Rákosi Jenő szobrát 1948-ban a kommunista vezetők eltávolították. Egyúttal a két teret és öt utcát is, amit róla neveztek el, átkeresztelték.

Művei

Ötödik László. Szomorújáték. Wodiáner, Pest, 1866.

Aesopus. Vigjáték. Wodianer, Pest, 1866. Cseh nyelven: Prága, 1873. Németül: Strassburg, 1905.

Színművek. Wodianer, Pest, 1866.

Régi dal régi gyűlölségről. Színmű. Eggenberger, Pest, 1867.

(Vidra Sipka): *Jeremiás siralmi. Bohózat;* Pfeifer, Budapest, 1875.

Titilla hadnagy. Operett. Zene: Puks Ferenc. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1880.

A legnagyobb bolond. Regény. Révai, Budapest, 1882.

Tempefői. Operett. Zene Erkel Elek. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1883.

Ida. Vigjáték. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1883.

A szerelem iskolája. Színmű. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1883.

Magdolna. Paraszttragoedia. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1884.

A báróné levelei. Bohóság. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1885.

Endre és Johanna. Történeti szomorújáték. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1885.

Budavár megvétele. Népszínmű. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1886.

A tragikum. Révai, Budapest, 1886.

Világszép asszony Marcia. Operett. Zene: Serly Lajos. Rudánszky Nyomda, Budapest, 1887.

Éjjel az erdőn. Népszínmű. Beniczkyné Bajza Lenke "Hármas határ" c. elbeszéléséből. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1889.

Szabados Béla: *A négy király. Operett.* Szöveg: Rákosi Jenő. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1890.

István vezér. Királynék harca. Rudnyánszky Nyomda, Budapest, 1891.

A kis Kelemen története. Singer-Wolfner, Budapest, 1895.

Az ezredév ünnepe. Látomány egy felvonásban. Budapesti Hírlap Nyomda, Budapest, 1896.

A bolond. Mese. Zene Szabados Béla, szöveg: Malonyai Dezső elbeszéléséből Rákosi Jenő. Budapesti Hírlap, Budapest, 1898.

A krakói barátok. Színmű. Budapesti Hírlap, Budapest, 1902.

Tágra királyné. Tragédia az ősidőkből. Budapesti Hírlap, Budapest, 1902.

Ötödik László. Tragédia. Budapesti Hírlap, Budapest, 1902.

Endre és Johanna. Történeti szomorújáték. Budapesti Hírlap, Budapest, 1902.

- A szent korona varázsa. Színmű három felvonásban.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1902.
- Színre színt. Színmű.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1902.
- A báróné levelei. Bohóság.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1903.
- Magdolna. Parasztragédia.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1903.
- A négy király. Dalosjáték.* Zene: Szabados Béla. Budapesti Hírlap, Budapest, 1903.
- A szerelem iskolája. Színmű.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1903.
- Szélháziak. Énekes és táncos bohóság.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1903.
- Világszép asszony Marcia. Dalosjáték.* Zene: Serly Lajos. Budapesti Hírlap, Budapest, 1903.
- Éjjel az erdőn. Parasztvígjáték.* Budapesti Hírlap Nyomda, Budapest, 1903.
- A legnagyobb bolond. Regény.* Bev. Mikszáth Kálmán. Franklin, Budapest, 1906. (Magyar regényírók képes kiadása)
- Amikor még jókedvűek voltunk. Elbeszélések.* Révai, Budapest, 1922.
- Tárcák, cikkek, 1-3.* Franklin, Budapest, 1927.
- Emlékezések, 1-3.* Franklin, Budapest, 1927.
- Alakok a múlt ködében.* Athenaeum, Budapest, 1929.
- A szerelem iskolája.* Pallas Nyomda, Budapest, 1937. (Kronika a Nemzeti Színház műsorkísérő füzetei)

Tanulmányai

- Idegen nyelv a nép ajkán.* In: Magyar Nyelvőr, 1875.
- Hamlet és Ofélia.* In: A Kisfaludy Társaság Évlapjai, 1876.
- Kisfaludy Károly költeményei.* In: A Kisfaludy Társaság Évlapjai, 1880)
- Toldy István emléke.* In: A Kisfaludy Társaság Évlapjai, 1881.
- A kegyencz.* In: Ország-Világ, 1885.
- A tragikum.* Franklin-Társulat, Budapest, 1926.
- Modern aesthetika.* Akadémiai székfoglaló. (Elhangzott: 1893. jan. 23. megjelent, kivonatosan: Akadémiai Értesítő, 1893.
- Vörösmarty mint epikus.* In: A Kisfaludy Társaság Évlapjai, 1902.
- Kemény Zsigmondról.* In: Budapesti Szemle, 1914.
- A magyarságért.* Élet, Budapest, 1914. (Az "Élet" könyvei)
- A háború és az esztétika.* Pallas, Budapest, 1915. (Hadi beszédek)
- Tiszavirág. Cikkek, levelek, beszédek. 1916–1919, 1-2.* Budapesti Hírlap, Budapest, 1920.
- A zsidókérdésről. Mi az igazság?* Fővárosi Nyomda, Budapest, 1920.
- Kultura és kereskedelem.* Cobden Szövetség, Budapest, 1922. (Cobden-könyvtár)

Irodalom

- SÜLE Antal: (szerk.): *Rákosi Jenő élete és művei.* Fővárosi Könyvkiadó, Budapest, 1930.

- GALAMB Sándor: *Rákosi Jenő a drámaíró.* In: Budapesti Szemle, 1942. 263. k.
- NAGY Ildikó: *Rákosi Jenő és a harmincmillió magyar impérium.* In: HANÁK Péter: (főszerk.): *Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára.* University Press, Pécs, 1997.
- BERECZKI Mária: *A nem magyar származású értelmiség nemzeti tudata a kiegyezés után Beksics Gusztáv és R. J. tevékenységének tükrében.* FEJÉRDY Gergely: (szerk.): *Tanulmányok fél évezred történelméből.* Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2002)
- SIPOS Balázs: Az (ellen)propaganda. Rákosi Jenő és a „keresztény kurzus.” 1919–1942. In: *Múltunk,* 2005/3.
- SIPOS Balázs: *Magyarságócsárlás, liberalizmus, modernitás. Avagy Rákosi Jenő és a Nyugat találkozása a Budapesti Hírlapban.* In: *Mozgó Világ,* 2009/5.
- GERHARD Péter: *Identitáskeresés Frankenburg Adolf és R. J. önéletírásában.* In: *Sic itur ad astra,* 2009.
- SIPOS Balázs: *Rákosi Jenő: Emlékezések.* In: *Irodalomismeret,* 2011/3.

Horváth Attila
alkotmánybíró, egyetemi tanár
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
email: attila.horvath@ajk.elte.hu